

Балша Н. СТИПЧЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 17. 4. 2023.
Прихваћен: 15. 6. 2023.

О ОБЕЗЛИЧЕНОМ ПАСИВУ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

Рад се бави нарочитом рефлексивно-партиципском конструкцијом типа *СЕ + БИ(ВА)ТИ* + трпни гл. ПРИДЕВ. Она има особине и (о)безлич(е)не и пасивне, у литератури досад није детаљније представљена, а може се назвати *обезличеним (партиципским) пасивом*.

Разматрају се синтаксички механизми који овакве конструкције чине могућим, па се на грађи из електронских корпуса српског језика анализира, илуструје и коментарише њихов састав, дистрибуција и продуктивност.

Кључне речи: обезличени пасив, партиципски пасив, пасивне реченице, обезличене реченице, обезличавање, рефлексивизација, деагентизација, пасивизација, пасив, синтакса, савремени српски језик.

1. Увод

Познато је да у српском језику постоје две врсте пасива: партиципски и рефлексивни (уп. нпр. Поповић¹2011: т. 448–451). Први се гради од помоћног глагола *јесам/бити/бивати* и трпног гл. придева (*Људи су брзо саградиле кућу* → *Кућа је брзо саграђена (од стране људи)*), а други додавањем рефлексивне речце *се* (→ *Кућа се брзо саградила*). За оба важи да се праве од личних¹ прелазних глагола, да се том приликом агенс одстрањује из реченичне структуре с позиције граматичког субјекта (с тим да код партиципског пасива може остати у реченици као агентивна одредба), а да пацијенс, који у активној конструкцији има облик и функцију правог објекта, добија облик и функцију граматичког субјекта. Уопштено узев, семантичко-прагматички ефекат пасива јесте демоција агенса и промоција пацијенса, премда не по-

*balsa@fil.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0001-6784-9832>

** Рад је настао у оквиру пројекта *Српски језик и његови ресурси: теорија, опис и примере* (бр. 178006), који је финансирало МПНТР РС.

¹ Личним (или персоналним) глаголима називамо оне који, на супрот безличним, захтевају носиоца ситуације, исказаног граматичким субјектом у номинативу (уп. Поповић¹2013: т. 404).

стоји слагање у вези с тим шта би од та два требало сматрати примарном, „дефинишућом” одликом пасива (уп. Сјевјерска 1984: 76).

Такође је познато да је рефлексивна речца *се* упослена у још једном синтаксичком механизму, којим се добијају обезличене реченице одн. безличне конструкције (уп. нпр. Поповић¹³2011: *ibid.*). Оне се граде од личних непрелазних одн. непрелазно употребљених глагола, с обавезно особним агенсом: граматички субјекат одн. агенс одстрањује се из реченичне структуре, а глаголу се придружује речца *се* и он прелази у неутрални, неконгруентни облик 3. лица једнине (ср. р). Резултат је бесубјекатска, обезличена реченица: *Људи су рано устајали* → *Рано се устајало*.

Оно што је, дакле, заједничко пасивним и обезличеним реченицама – јесте одстрањивање агенса као граматичког субјекта, чиме се он чини анонимним, неодређеним, уопштеним, односно референцијално или информативно ирелевантним. Стога се не би очекивало да се два горепоменута синтаксичка механизма – партиципска пасивизација и рефлексивно обезличавање – уопшљавају истовремено, будући да им се ефекти делом преклапају.

Но, испоставља се да је у српском језику могућа и оваква реченица:

- (1) За такве крађе се у другим земљама иде у затвор, а код нас се чак буде награђен.

Подвучена конструкција је у литератури поменута само једном, и то само као (неоверена?) могућност (Поповић 1998), и њен статус отад није истраживан. У наставку текста ћемо најпре прокоментарисати структуру и састав овакве конструкције (т. 2), а затим ћемо описати спроведено истраживање (т. 3) и изнети његове резултате (т. 4); запажања ћемо сумирати у последњој тачки (т. 5).

2. Обезличавање партиципског пасива

Ако ближе погледамо пример (1), у првој независној реченици налазимо само рефлексивно обезличавање (*лопов иде у затвор* → *иде се у затвор*), чиме је уклоњен агенс глагола *ићи*; у другој пак можемо претпоставити два корака: најпре каноничку пасивизацију, којом се агенс глагола *наградити* одстрањује, а пацијенс промовише у граматички субјекат (*људи лопова награде* → *лопов буде награђен*), а потом опет рефлексивно обезличавање, којим се уклања и граматички субјекат (→ *буде се награђен*). Тако предикат остаје огољен, тј. лишен оба своја аргумента која има као лични прелазни глагол, па се садржај реченице своди на чисту радњу, ситуирану иницијалном одредбом *код нас*. Можемо претпоставити да је говорник свој исказ у (1) тако уобличио проценивши да није могуће, потребно или опортуно идентификовати ни онога ко краде односно стиче награду, ни онога ко крадљивца награђује. Могао би се, штавише, између агенса прве и пацијенса друге реченице поставити и знак једнакости – не у смислу референцијалне идентичности, јер то нису исте конкретне особе нити скупови особа, већ у категоријалном смислу: мог-

ло би се узети да су оба – један те исти неконкретизован, генерички ентитет, који је имплицитно дефинисан одредбом *за такве крађе* и који би се могао експлицитно описати изразима „човек који врши такве крађе”, „такви лопови” и сл.²

Сажимањем горња два корака, за другу реченицу у (1) можемо постулирати овакав модел (с простим предикатом):

(2)

ПРЕДИКАТ			АГЕНТИВНА ОДРЕДБА	
се	+	помоћни глагол <i>би(ва)ти</i> у неутралном облику (= 3. л. јд.)	+ лични прелазни глагол, с особним агенсом и особним пацијенсом, у неутралном облику трпног гл. придева	(+ именичка јединица у конструкцији <i>од (стране)</i> + ген., којом се исказује агенс
		= глагол ₁ у неутралном облику партиципског пасива		

Потребно је да начинимо још неколико напомена.

Прво, у посматраној конструкцији у (1) имамо посла са презентом, а не с футуром II. То наглашавамо јер граматички приручници често облик какав је *буде награђен* сматрају искључиво футуром II (уп. нпр. Стевановић⁴1989: т. 394–396, Станојчић¹³2011: т. 252–255). Но још је К. Милошевић (1971) недвосмислено показала да, прво, у најмању руку постоји облички синкретизам презента и футура II партиципског пасива, и друго – да има синтаксичких позиција где је допуштен само један, а никако други.³ Да је и ово таква позиција, види се ако погледамо њену необезличену варијанту с активом, где је могућ презент (...а код нас *га награде*), али футур II не (*...а код нас *га буду наградили*).

Друго – обе предикатске реченице у (1) исказују радње које се понављају у садашњости (у ширем смислу). Такве ситуације понекад се називају *НЕРЕФЕРЕНЦИЈАЛНИМ* (уп. Танасић 2014: 101 и даље; такође и Танасић 1986): не ради се о радњама смештеним у конкретан простор и време, већ о неизбројивом мноштву радњи. Притом презент (*се*) *буде (награђен)* понављању даје епизодични карактер; алтернативно, могао би се употребити презент глагола *бивати* – (*се*) *бива (награђен)* – који би понављању дао регуларан карактер (у смислу Ивић 1983).

Треће. Као што се види, трпни гл. придев је у (1) у мушком роду. То је необично, будући да је у „активним” обезличеним реченицама радни гл. придев у средњем роду (*путовали су* → *путовало се*), па би се и овде очекивало *се буде награђено*, а не *се буде награђен*. Ово питање завређује посебно истраживање, но у тражењу одговора корисним нам се чини увид Г. Кор-

² М. Радовановић (1971) издваја различите нивое анонимизовања агенса (уопштени појединац, уопштени представник, уопштено мноштво и сл.); слично томе, Љ. Поповић (¹¹2013: т. 448–451) разликује уопштеног од (конкретног) колективног агенса. Ипак, наш утисак је да разматрање референцијалног статуса уклоњеног агенса, односно његова реконструкција, често није нимало тривијалан задатак, те да поменуте дистинкције тек треба прецизније дефинисати и разрадити да би се могле лако и непроизвољно примењивати на грађи.

³ С. Танасић (2014: 135) иде и даље, па заступа и убедљиво аргументује став да облик партиципског пасива *буде награђен* треба увек сматрати презентом, а да се футуром II може сматрати само трочлана форма *буде био награђен*.

бета и Н. Фрејзера (2011), који су, бавећи се питањем рода и конгруенције у различитим језицима, препознали две могуће стратегије избора „подразумеваног” (или „преподешеног”, „задатог”; енгл. *default*) рода у случајевима када редовни конгруентни механизми наилазе на препреку: „типични подразумевани род” (енгл. *normal case default gender*) и „подразумевани род по изузетку” (енгл. *exceptional case default gender*). Овај други се активира онда када у реченици уопште нема граматичког субјекта или је на његовој позицији нешто што није номинал у номинативу (па не може функционисати као контролор) и тада се у српском језику користи, по правилу, средњи род као неутрални облик (отуда *Некада се мање путовало* или *Било је проблема...*). Иако би се очекивало да тако буде и у примеру као што је (1), у њему се очито прибегава „типичном подразумеваном роду”, а то је у српском језику мушки род. Таквим се избором и даље не говори ништа о природном роду одн. полу „награђеног” актанта, као што је то случај и у упитној реченици *Ко је дошао?* или неодређеноличној *Тражилц су те*. Ипак, како ћемо видети, иако мушки род трпног гл. придева доминира, има и колебања.⁴

И четврто: како назвати рефлексивно-партиципску конструкцију у (1)? Љ. Поповић (1998) употребио је за њу термин безлични депацијентив. Иако је тачно да је у њој рефлексивизацијом уклоњен пацијенс, чини нам се да се оваквим називом не погађа суштина ове трансформације нити мотив говорника: то није да се рефлексивизацијом уклони пацијенс, већ да се уклони особни носилац ситуације (који је овде пацијенс). Дакле: да се обезличи пасивна реченица. Стога нам се као подеснији термин, који боље описује суштину појаве, чини ОБЕЗЛИЧЕНИ (ПАРТИЦИПСКИ) ПАСИВ (надаље скраћено: ОП).⁵ Њиме се уједно одржава дистинкција са термином и појмом БЕЗЛИЧНИ ПАСИВ, који би се односио на конструкције типа *На њих је пуцано*, а које се праве од непрелазних глагола и тек су недавно поново постале предмет интересовања (в. нпр. Московљевић Поповић 2018).

3. Истраживање

Да бисмо испитали састав, продуктивност и дистрибуцију конструкција са ОП, послужили смо се двама електронским корпусима: *srWaC*, с око 476 милиона речи и текстовима из различитих функционалних стилова, доступним на сајтовима са доменом *.rs*, као и *СрпКор* (електронски корпус Математичког факултета у Београду), с око 122 милиона речи и текстовима из свих функционалних стилова осим разговорног.

⁴ На идентичну ситуацију, у погледу избора рода, наилазимо и у обезличеним копулативним конструкцијама: *Тако треба радити да се буде успешан*.

⁵ А депацијентивним би се могле звати конструкције као што су *Мама, Пера се штупа!* где агенс не штупа себе, већ неспецификовану другу особу, при чему је обично та особа – сам говорник.

Исцрпно смо претражили оба корпуса, тако што смо екстраховали све конкорданце које садрже (1) речцу *се*, (2) глаголе *бити* или *бивати* у 3. л. јд. простих личних гл. облика одн. у радном гл. придеву или инфинитиву и (3) реч која се завршава као трпни гл. придев, с тим да између било која од ова три обавезна елемента могу стајати до три било које друге речи. Грађу смо допунили и потврдама из електронских извора до којих смо дошли преко претраживача Гугл, ручном претрагом (скр. за ове изворе: *ЕИ*).

После ексцерпције и обраде, која је подразумевала и одстрањивање хомонимних (обезличених) копулативних конструкција⁶, располагали смо грађом од око 250 примера.

4. Преглед резултата

У прикупљеној грађи нашли смо потврде за ОП у презенту (*буде/бива се награђен*) и потенцијалу (*било би се награђено*), док су потврде за остала времена и начине изостале. С једне стране, неки од непотврђених облика заправо су блокирани – у такве спадају императив, који је комуникативно-прагматички немогућ у ОП, нити уопште познаје облик 3. л. јд., као и перфекат, где запреку за обезличавање очито индукује интеракција речце *се* и помоћног глагола *јесам*, која би резултовала сажимањем у *се (награђени су → *награђен(о) се (је))*. С друге стране, неки облици, упркос томе што су остали неоверени, чине се могући у одговарајућем контексту – у такве убрајамо футур I (³*биће се награђен*), па и плусквамперфекат са средњим родом (²*било се награђено*).

4.1. Највећи део грађе отпада на ОП с глаголом *бити* (а не *бивати*), и то у презенту (*буде*).

4.1.1. Од примера с презентом, око 80% отпада на обезличени пасив у модалној изричној реченици с везником *да* и обавезним презентом. А од тих примера, у највећем броју изрична модална реченица допуњава именицу, при чему су најчешће (у преко половини примера) именице *право*, *потреба*, *могућност*, *страх*, *жеља*, док међу осталим бележимо *амбиција*, *апел*, *бојазан*, *воља*, *моћ*, *молба*, *мотив*, *начин*, *настојање*, *обавеза*, *опасност*, *перспектива*, *позив*, *разлог*, *ризик*, *ситуација*, *слобода*, *способност*, *спремност*, *стрепња*, *тежња* и *шанса*. Уп:⁷

⁶ Конструкциона хомонимија копулативних и партиципских пасивних конструкција позната је и добро описана (Милошевић 1972, 1973, 1974; Танасић 2014), а јавља се и када је ОП посредни, с тим да сада у однос хомонимије потенцијално ступају обезличене копулативне конструкције. У грађи смо задржавали примере који се преобликовањем могу „вратити” у еквивалентну (необезличену) активну (нпр. *молба да се буде поштеђен* = *човекова молба да буде поштеђен* = *човекова молба да га поштеде*), а елиминисали оне који не могу (нпр. *важно је да се буде отворен за друге* = *важно је да човек буде отворен за друге* ≠ *важно је да човека отворе за друге*).

⁷ Примере дајемо ћирилицом, без обзира на писмо у извору. Понегде смо извршили неопходна правописна прилагођавања, а истицања су наша.

- (3) [У] Устав Румуније унето [је] и **право да се бира и да се буде биран у Европски парламент**, за која се каже да ће их румунски држављани имати после пријема у Европску Унију. (*СрпКор*)
- (4) Италијански министар [...] рекао је јуче да ће ти сценери бити уведени на римском аеродрому [...]. „**Право да се не буде разнет у авиону** је важније”, рекао је [...]. (*СрпКор*)
- (5) [Т]акав начин изношења ставова често није омогућен или услед страха од критике и социјалне осуде, или потенцијалне **могућности да се буде одбачен од стране групе**. (*srWaC*)
- (6) Извор задовољства су уста (дете сиса, све што дохвати ставља у уста, сиса прсте...) [...]. Последице депривације (ускраћења задовољства) су: депресивне и агресивне тенденције [...]. У оба случаја јављају се нарцизам, самоцентричност, **потреба да се буде помаган од других**. (*srWaC*)

Слично је употребљен ОП и уз остале поменуте именице (наводимо само синтагме):

- (7) жеља да **се буде сахрањен на одређеном месту**; начин да **се буде конзумиран** (*СрпКор*); опасност да **се буде исмејан** од званичне „стручне” јавности (*ЕИ.1*); ризик да **се буде ухађен и осуђен** за такав преступ; способност да **се воли и буде вољен**; спремност да **се буде експлоатисан** (*srWaC*); стрепња да **се не буде поједен од „већих риба”** (*СрпКор*).

Заједничко оваквим примерима јесте то да је изричном реченицом са ОП исказана модална ситуација, а носилац права, потребе, жеље итд., истовремено је и носилац ситуације (као пацијенс) у изричној реченици, па неисказивање првог неизоставно захтева неисказивање другог. И обратно: једини начин да се избегне ОП у изричној реченици јесте експлицирање носиоца права, потребе, жеље итд.: *право путника да не буду разнети* (уп. 4), *дететова потреба да буде помагано* (уп. 5) и сл. Такође, изузев примера (4), где је ОП у оквиру цитата, шири контекст ОП је такође пасивизиран одн. обезличен или упадљиво номинализован. Примери (5) и (6), као и две синтагме у (7), садрже, како видимо, и агентивну одредбу.

4.1.2. Осим у модалним изричним реченицама које допуњују именице градећи синтагму, забележили смо ОП с презентом *буде* и у другим субординираним позицијама:

- (8) [У] САД херојски је када се оде у рат, херојски је **када се буде рањен** без обзира на тежину повреде, када се погине. (*ЕИ.2*)
- (9) [Н]ајбољи одговор је не допустити да **се буде изазван**. (*СрпКор*)
- (10) Аудиовизуелна комуникација (Изразити се тако да **се буде схваћен преко различитих медијских средстава која користе графику и звук**). (*СрпКор*)
- (11) Чак је било довољно и просто најавити да ће се убудуће плаћати минималан износ пореза **па да се одмах буде уписан у бирачки списак**. (*srWaC*)

- (12) [...] Орвил Вон је ушетао у радњу и Мелина га је препознала. Схватила је да је време **да се буде кажњен за свој злочин.** (ЕИ.3)

Само је у (8) посреди понављана радња, док су у осталим примерима (9–12) ситуације с ОП поново модалне. ОП је нарочито индикован у (9) и (10), где је зависна реченица члан инфинитивне синтагме, а инфинитив по природи ствари не отвара субјекатску позицију за свог агенса, који је истовремено и носилац ситуације у конструкцији са ОП. Пример (12) завређује пажњу и зато што је у њему носилац ситуације у ОП само привидно анонимизован, а заправо је експлицитно идентификован већ у реченици која претходи.⁸

4.1.3. Најмање потврда, свега неколико, имамо за ОП с презентом *буде* у независној реченици. Као и у (1), увек је посреди неререференцијална, понављана радња:

- (13) Ко ће казнити Бога зато што чини те патимо? Овде код људи, кад се то учини, дође се у тамницу или **[се] буде обешен.** Ко ће обесити Бога? (СрпКор)
- (14) Опште је познато да ништа не пада с неба, тако да померите дупета и крените у сусрет жељама... [...] А за труд **се буде награђен.** (ЕИ.4)

4.1.4. ОП се среће и у сложеном предикату, и то модалном. Од двадесетак потврда у грађи, наводимо по једну с пасивним инфинитивом и модалним глаголима *моћи* (15) и *морати* (16), као и једну с конструкцијом *да*+презент уместо инфинитива (17):

- (15) Истина **да се тако лакше може бити ухапшен** и, због скитње, **осуђен на принудни рад**, али, нужда закон мења. (srWaC)
- (16) [И]змеђу осталог се каже да се некретнина не сме давати у издавање и **да се мора бити пријављен на тој адреси у року од 15 месеци.** (srWaC)
- (17) Пропаст мале матуре је такође животна лекција за ученике: да може да се вара, **да може да се буде преварен**, да сиромашан родитељ може да буде изигран од стране државе, да се никоме не може веровати [...]. (srWaC)

И у горњим примерима обезличавање односно пасивизација не ограничава се само на конструкцију с ОП, већ се распростире кроз више односно суседне јединице.

4.1.5. Иако мушки род трпног придева доминира у конструкцијама с презентом *буде*, постоје колебања. Могу се спорадично срести примери са средњим родом, па и женским:

⁸ Можда је овде ОП употребљен и под утицајем изворне конструкције у британском таблоиду из ког је чланак преузет (енгл. *It's time to be punished*), премда овакво фингирано анонимизовање иначе познатог носиоца ситуације срећемо и као разговорно стилско средство, када се, рецимо, после годишњег одмора препланулом колеги обратимо са *О, ишло се на море!* (ум. *О, ишао си на море!*).

- (18) [Ц]рквена свест православног народа пре [је] бирала да се трпи, да **се буде гоњено** и чак да се умире него да се изда светоотачка православна вера. (*srWaC*)
- (19) [И]мплицира се судбинска/генетска предодређеност да **се буде убијена**, жртва се представља као неко ко нема среће у животу и односима са људима и то плаћа главом [...]. (*ЕИ.6*)

У вези са употребом женског рода, ваља напоменути да примери као што је (19) потичу из феминистички оријентисане литературе, што би могло сугерисати да се ради о свесној, „ангажованој” употреби женског рода, но ако узмемо у обзир да је тема текста из ког је пример преузет друштвени положај жена, овакво уопштавање носиоца ситуације на „жену уопште” (уместо „човека уопште”) не мора се увек оценити као неспонтано.

4.2. Што се тиче других облика у предикату, забележили смо још само потенцијал, и то у неколико последичних одн. намерних реченица. Уп.:

- (20) [Н]ије довољно[,] барем у Хрватској, бити отворени и декларисани уштанер и окупљати исто такве следбенике, да **би се било ухапшено, забрањено** и сл. [...]. (*ЕИ.7*)
- (21) А шта се дешава када политички противници [...] јесу лопови? [...] Да ли их се негује да **се не би било оптужено за реваншизам** [...], као после 5. октобра? (*ЕИ.8*)

Оно по чему се примери с потенцијалом разликују од примера с презентом јесте редовна употреба средњег рода, а не мушког, као неутралног облика, и то и у потенцијалу помоћног глагола, и у трпном гл. придеву (род једног и другог морају се поклапати). Примери не делују неграматично, напротив: чине се прихватљивијим од алтернативе с мушким родом (...*да би се био ухапшен*).

4.3. Што се тиче ОП с глаголом *бивати*, као фреквентативним лексичким парњаком или варијантом глагола *бити* (Ковачевић 2005), он је више-струко ређи од ОП с *бити*, што је и очекивано, будући да такав однос важи и за необезличени пасив. Сви примери у грађи јесу са свршеним глаголима. Ситуација је неререференцијална, понављана (у садашњости):

- (22) [Н]а форуму СПОС-а се може рећи само оно што се жели чути. За остала мишљења **се бива искључен** или **[се бива] банован**. (*srWaC*)
- (23) У масовној тучи се не гине, него **се бива убијен!** Учеснике овакве туче треба најоштрије казнити. (*ЕИ.9*)

Услед малог броја потврда не можемо коментарисати евентуална колебања у роду, нити могућност употребе у потенцијалу.

5. Закључци

Своје увиде можемо сумирати овако.

5.1. ОП видимо као резултат синергетског деловања два синтаксичка механизма: каноничке партиципске пасивизације и рефлексивног обезличавања. То је, дакле, обезличена варијанта каноничког партиципског пасива. Није нам познато да је забележен њен корелат у неком другим словенском језику који располаже истим или сличним средствима за пасивизацију и обезличавање.

5.2. За ОП смо нашли потврде у књижевноуметничком, научном и публицистичком функционалном стилу, као и разговорном (ако језик неформалне, компјутерски посредоване комуникације узмемо као његов сурогат).

5.3. Продуктивност ОП није велика. Доминирају конструкције с презентом *буде*, а ретке су с презентом *бива*. У презенту се срећу и модални сложени предикати (с инфинитивом *бити* односно презентом *да буде*). Од других гл. облика, бележимо још само потенцијал (са *бити*). Најплодније тло за ОП с презентом јесу модалне изричне реченице које допуњавају именице као што су *право*, *жеља*, *страх*, *потреба* и сл. Продуктивност је знатно умањена и тиме што се ни копулативне ни пасивне конструкције с копулативним одн. помоћним глаголом *јесам* (односно у 3. л. *је/јесте/није*) не могу обезличити са *се*, јер се *се* и *је* контрахују у *се*. Овом запреком, по свој прилици – несемантичком, блокирана је употреба ОП у перфекту.

5.4. Сви примери са ОП којима располажемо исказују или неререференцијалну (понављану) или модалну ситуацију – у независним реченицама (с простим предикатом) увек прву, а у зависним најчешће другу. То не значи да ОП сам по себи индукује искључиво овакву семантику, већ сматрамо да се ради о спрези, с једне стране, контекстуалних чинилаца (нпр. нужност употребе модалне изричне реченице у датом контексту), и, с друге, деловања већ поменуте запреке која искључује ОП у перфекту, као и опште немогућности употребе (каноничког) партиципског пасива у „референцијалном” презенту, па следствено томе ни употребе ОП.

5.5. Приметно је колебање у избору неутралног (неконгруентног) облика рода трпног гл. придева. У презенту доминира мушки род, али се може срести и средњи, па чак и женски. У потенцијалу се среће само средњи род.

5.6. Употреба ОП захтева такав стицај околности да је потребно или неопходно да се ситуација изнесе на начин да се учини анонимним и њен пацијенс и њен агенс. Потврде којима располажемо сугеришу и да је употреба ОП често условљена анонимизацијом носиоца/носилаца ситуације како у оквиру исте сложене реченице, тако и шире, у оквиру текста. У том погледу могу се назрети и извесне законитости, те би се могло говорити и о обрасцима везаног обезличавања одн. пасивизације кроз сложену реченицу (и текст); но то је нешто чиме се литература, колико нам је познато, досад није позабавила и што би тек требало шире и пажљивије сагледати, нарочито у вези с феноменом субјекатске контроле.

5.7. ОП захтева и нарочите лексичко-семантичке услове: глагол у ОП мора бити такав да захтева – или бар допушта – особу као агенса и особу као пацијенса, а особа, као што је познато, није типичан пацијенс. То оштро сужава скуп глагола који се у ОП могу наћи. Приметна је и преференција према глаголима свршеног вида, што је, иначе, случај и с каноничким (необезличеним) партиципским пасивом.

5.8. У целини узев, не видимо основа да се ОП сматра проблематичним нити вансистемским, у погледу свог граматичког одн. нормативног статуса, с тим да би и за њега важило оно што начелно важи за пожељност или оправданост обезличавања и пасивизације уопште.

5.9. Сами постојање ОП указује нам да нисмо до краја схватили природу механизма обезличавања речцом *се* у српском језику: иако се често полази од тога да овај механизам служи за одстрањивање агенса, појава ОП показује да рефлексивно обезличавање није осетљиво на то да ли се ради баш о агенсу, већ да је битно само да је посредни носилац ситуације, односно особни граматички субјекат – који на плану семантичких улога може бити чак и пацијенс, као што је то случај у ОП. Другим речима: суштина рефлексивног обезличавања, показује се, није деагентијација, већ десубјектијација, тј. уклањање особног граматичког субјекта.

ИЗВОРИ

- srWaC*: N. Ljubešić, F. Klubička, *Serbian web corpus srWaC 1.1*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI, 2016, <http://hdl.handle.net/11356/1063>
СрпКор: Д. Витас, М. Утвић, *Корпус савременог српског језика СрпКор2013*, Група за језичке технологије, 2013, <http://korpus.matf.bg.ac.rs>
ЕИ: веб странице на интернету – 1. kpv.rs; 2. www.paluba.info; 3. zena.blic.rs; 4. twitter.com; 5. issuu.com; 6. www.idn.org.rs; 7. forum.krstarica.com; 8. blog.b92.net; 9. www.b92.net

ЛИТЕРАТУРА

- Ивић 1983**: М. Ивић, Начини на које словенски глагол овременује понављану радњу, *Lingvistički ogledi*, Београд: Провета, 36–56.
Ковачевић 2005: М. Ковачевић, Пунозначна и копулативна употреба глагола *бити*, *Српски језик*, X/1–2, 211–233.
Корбет/Фрејзер 2011: G. Corbett, N. Fraser, Default genders, in: B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen, M. Sarri (Eds.), *Gender in Grammar and Cognition*, Berlin: Mouton de Gruyter, 55–98.
Милошевић 1971: К. Милошевић, Један случај асиметрије између израза и садржине у граматичком систему савременог српскохрватског језика, *Radovi ANUBiH*, XLI, 171–203.

- Милошевић 1972:** К. Милошевић, Neki aspekti semantičkog odnosa konstrukcija *pasivne* (sa trpnim pridjevom) i *refleksivne* u savremenom srpskohrvatskom jeziku, *Književni jezik*, I/3–4, 63–86.
- Милошевић 1973:** К. Милошевић, Темпорално значење и синтаксичка вриједност конструкција *Cor (praes. perf.) – part. pass.* у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, XXX/1–2, 423–437.
- Милошевић 1974:** К. Милошевић, Улога имперфективног вида и неких других елемената глаголског значења у семантичком конституисању и интерпретацији једног типа предиката: *Конструкција Cor (praes) + part. pass. (V Impf)*, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XVII/1, 169–171.
- Московљевић Поповић 2018:** Ј. Московљевић Поповић, Глаголи типа „владати” у имперсоналним конструкцијама с партиципским пасивом у савременом српском језику, *Анали Филолошког факултета*, 30/1, 163–178.
- Поповић ¹³2011:** Љ. Поповић, *Синтакса*, у: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић 1998:** Љ. Поповић, Деагентив – дистрибуција и употребне вредности активних, пасивних и (псеудо)рефлексивних форми личних глагола са особним агенсом, саопштење на 28. међународном научном састанку *слависта у Вукове дане*, Београд – Нови Сад, 15–20. 9. 1998.
- Радовановић 1971:** М. Radovanović, Rečenice sa anonimnim agensom u jeziku Ljubomira Nedića, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XIV/1, 181–190.
- Сјевјерска 1984:** А. Siewierska, *Passive: A Comparative Linguistic Analysis*, London: Croom Helm.
- Станојчић ¹³2011:** Ж. Станојчић, *Морфологија и творба речи*, у: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.
- Стевановић ⁴1989:** М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма) II. Синтакса*, Београд: Научна књига.
- Танасић 1986:** С. Танасић, Реченица као сигнал нереференцијалности глаголске радње, *Књижевни језик*, 15/2, 177–181.
- Танасић 2014:** С. Танасић, *Синтакса пасива у савременом српском језику*, Београд: Београдска књига – Институт за српски језик САНУ.

Baša Stipčević

ON THE IMPERSONALIZED PASSIVE IN SERBIAN

Summary

This paper is concerned with a particular reflexive-participial construction of the type *SE + BI(VA)TI + PASSIVE PARTICIPLE*, which has both impersonal(ized) and passive features, and which has not been, so far, studied in the literature. It is proposed to be called *impersonalized (participial) passive*.

Syntactic mechanisms enabling this type of construction are considered, and its composition, distribution, and productivity are analysed, illustrated, and commented on, using material from electronic corpora.

Keywords: impersonalized passive, participial passive, passive clauses, impersonalized clauses, impersonalization, reflexivization, deagentization, passivization, syntax, modern Serbian language.